

ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД ПРОБЛЕМИ МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНО-РИТМІЧНОЇ ГІМНАСТИКИ

HISTORICAL OVERVIEW OF THE PROBLEM OF MORAL AND AESTHETIC EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN BY MUSICAL AND RHYTHMIC GYMNASTICS

У статті проаналізовано попередні дослідження проблеми виховання морально-естетичних якостей дітей старшого дошкільного віку засобами музично-ритмічної гімнастики й розглянуто процес становлення й розвитку теорії морального, естетичного та фізичного виховання. Доведено актуальність дослідження проблеми морально-естетичного виховання дітей дошкільного віку. Визначено джерела наукових досліджень проблеми морально-естетичного виховання дітей дошкільного віку засобами музично-ритмічної гімнастики. У процесі дослідження виявлено взаємозв'язок морального, естетичного, музичного й фізичного виховання з огляду на історію їх становлення й розвитку. Зокрема, розглядаються праці видатних мислителів і науковців різних періодів становлення й розвитку педагогічної науки, досвід і засоби народної педагогіки. Акцентується увага на проблемі пізнання й сприймання прекрасного людиною, а також на формуванні на цій основі ціннісних орієнтацій. Здійснено аналіз наукової джерельної бази педагогічних і психологічних наук із метою визначення ретроспективи та перспективи досліджуваної проблеми. Визначено, що за різних культурно-історичних часів домінували різні тлумачення прекрасного, йому відводилася функціональна роль естетичного виховання людства. Також зауважено, що історично моральне й фізичне виховання є однією з перших педагогічних проблем. Звертається увага на важливість аналізу генезису моральних суджень на різних етапах дошкільного періоду, зокрема старшого дошкільного віку. Зауважено, що необхідність фізичних вправ для зміцнення здоров'я й загартування організму відзначали мислителі давніх цивілізацій, а в перших педагогічних системах було обґрунтовано роль фізичного розвитку як необхідної умови й результату правильного виховання. Таким чином, підтверджено значення музично-ритмічної гімнастики як засобу морально-естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку. Процес становлення й розвитку кожної з визначених виховних ліній представлено в хронологічній послідовності, що забезпечує унаочнення історичного огляду досліджуваної проблеми.

Ключові слова: моральне виховання, естетичне виховання, фізичне виховання,

музичне виховання, музично-ритмічна гімнастика, старший дошкільний вік.

The article analyzes previous research on the problem of education of moral and aesthetic qualities of older preschool children by means of musical-rhythmic gymnastics and considers the process of formation and development of the theory of moral, aesthetic and physical education. The relevance of the study of the problem of moral and aesthetic education of preschool children is proved. The origins of scientific research on the problem of moral and aesthetic education of preschool children by means of musical-rhythmic gymnastics are determined. The study revealed the relationship between moral, aesthetic, musical and physical education, given the history of their formation and development. In particular, the works of outstanding thinkers and scientists of different periods of formation and development of pedagogical science, experience and means of folk pedagogy are considered. It is noted on the problem of cognition and perception of beauty by a person, and the formation, on this basis, of value orientations. The analysis of the scientific source base of pedagogical and psychological sciences is carried out, in order to determine the retrospective and perspective of the researched problem. It is determined that in different cultural and historical times different interpretations of beauty dominated, it was assigned the functional role of aesthetic education of mankind. It is also noted that historically moral and physical education is one of the first pedagogical problems. Attention is drawn to the importance of analyzing the genesis of moral judgments at different stages of the preschool period, in particular the older preschool age. It was noted that the need for exercise to strengthen health and harden the body was noted by thinkers of ancient civilizations, and in the first pedagogical systems, the role of physical development as a necessary condition and result of proper education was justified. Thus, the importance of musical-rhythmic gymnastics as a means of moral and aesthetic education of older preschool children is confirmed. The process of formation and development of each of the identified educational lines is presented in chronological order, which provides a clear historical overview of the problem under study.

Key words: moral education, aesthetic education, physical education, music education, musical-rhythmic gymnastics, senior preschool age.

УДК 372.2.015.31:[17.022.1+7:796.412(045)]
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/24-2.40>

Чаговець А.І.,

докт. пед. наук, доцент,
професор кафедри теорії та методики дошкільної освіти
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Пивоваренко М.С.,

викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Постановка проблеми в загальному вигляді. Проблеми освіти в період стрімкого розвитку сучасного суспільства належать до найскладніших, адже вони порушують не лише власне освітні питання, але й самосвідомість і почуття

людей. Пріоритетним напрямом реформування дошкільної освіти є розвиток цілісної особистості дитини, зокрема її морально-естетичної сфери. Дошкільний вік є періодом засвоєння норм моралі, формування естетичного сприймання й фізичної

досконалості. До завершення цього періоду формуються основи моральності й естетики через засвоєння мови, її смислів і значень, звукової й музикальної тональності, людської діяльності тощо, отже, через освоєння історично виробленої людської культури. Морально-естетичне виховання особистості є визначальним і пріоритетним у ставленні людини до себе, до інших, до природи й суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Виховання морально-естетичних якостей є однією з першооснов гармонійного розвитку особистості. Морально-естетичному вихованню дітей дошкільного віку присвячено чимало наукових праць таких учених, як П. Блонський, Н. Ветлугіна, Л. Виготський, О. Запорожець, О. Кононко, С. Кулачківська, М. Роганова, С. Русова, К. Ушинський, А. Шевчук та інші. Значну роль у процесі морально-естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку відіграє музично-ритмічна гімнастика, головною складовою якої є образні або наслідувальні фізичні вправи, музика, елементи гри, що відкривають для цього величезні можливості. Відродженню та ефективному впровадженню в освітньо-виховний процес закладу дошкільної освіти музично-ритмічної гімнастики присвячено чимало сучасних наукових досліджень, які здійснили А. Анохін, В. Бальсевич, В. Белутчик, Н. Веденський, Ю. Верхошанський, П. Віноградов, А. Душанін, М. Єфименко, В. Жолдак, К. Івлєв, Є. Крючок, Б. Лоу, Л. Назаренко, Т. Осокіна, Т. Ротерс, В. Смоленський, А. Шелемін та інші вчені.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Здійснивши аналіз останніх наукових досліджень з визначеної проблеми, доходимо висновку, що набуває актуальності розгляд історичного аспекту становлення й розвитку теорії морального, естетичного й фізичного виховання дітей дошкільного віку, їх поєднання, що сприятиме гармонійному розвитку особистості.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу наукової психолого-педагогічної літератури та визначенні ретроспективи й перспективи проблеми морально-естетичного виховання дітей старшого дошкільного віку засобами музично-ритмічної гімнастики.

Виклад основного матеріалу. Задля унаочнення процесу становлення й розвитку теорії морального, естетичного (музичного) й фізичного виховання здійснено аналіз наукових праць з обраної проблеми. Становлення й розвиток теорії морального виховання дітей дошкільного віку висвітлено в провідних наукових дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених.

Я. А. Коменський наголошував на необхідності виховання таких «добрих якостей», як помірність, охайність, шанобливість до старших, люб'язність, справедливість, благодійність, терплячість, делі-

катність, уміння триматися гідно, поводитися стримано й скромно [24, с. 218]. Видатний педагог К. Ушинський надавав моральному вихованню виняткової значущості. Особливу роль у моральному вихованні він відводив ідеї народності, народному ідеалу людини [24, с. 218]. Своєю чергою С. Русова наголошувала на необхідності виховання дітей з ранніх років на «рідному ґрунті», пробудження в них духовних сил, моральних почуттів до людей, світу, природи [24, с. 219].

Досліджуючи проблеми морального виховання, Л. Виготський зауважував на появі внутрішніх моральних інстанцій (прагнення поводитися згідно з нормами не тому, що цього вимагають дорослі, а тому, що це приємно для себе та інших) [24, с. 214]. П. Блонський основою морального виховання вважав стосунки між дитиною та дорослим, моральні впливи на дитину, що ґрунтуються на довірливому ставленні та повазі до її особистості [24, с. 219].

Дослідник особливостей розвитку й виховання дітей дошкільного віку Е. Еріксон вважав, що саме в ранньому віці починає формуватися «базисна довіра до світу» – уявлення дитини про надійність дорослих, емоційну близькість із ними [24, с. 216].

Особливої уваги надавав вихованню єдності моральної свідомості й поведінки дітей А. Макаренко. Видатний педагог вважав, що дитина має пізнавати моральні норми в системі конкретних і реальних взаємин людей. На його думку, моральному вихованню в колективі сприяє атмосфера ділового співробітництва, добровільної взаємозалежності, доброзичливості [24, с. 219].

В. Сухомлинський наголошував на важливості активізації почуттів у дітей, оскільки кожна людина в дошкільному віці повинна пройти «емоційну школу», «школу виховання добрих почуттів». Практичний його досвід гармонійно поєднує переконливе слово, читання художніх творів, пояснення суті норм загальнолюдської моралі, етичні бесіди, створення моральних ситуацій [24, с. 220].

Дослідження проблеми морального виховання в різних видах діяльності висвітлено в наукових педагогічних працях Д. Менджеричької, Р. Жуковської, Ф. Левін-Щиріної (моральне виховання в ігровій діяльності); О. Булатової, Т. Маркової, В. Нечаєвої (моральне виховання засобами колективних взаємин дітей) [24, с. 220].

Психологічні аспекти проблеми розвитку моральної сфери дітей дошкільного віку визначено в психолого-педагогічних джерелах. О. Запорожець і Я. Неверович досліджували психологічні проблеми розвитку емоцій у дітей дошкільного віку [24]. Л. Артемова плідно працювала над проблемами морального виховання дітей дошкільного віку, керувала створенням програм виховання й навчання дітей у закладах дошкільної освіти [24]. В. Кортило розглядав проблему формування вольових якостей дітей дошкільного віку [24].

Науковці С. Кулачківська, С. Ладивір, Ю. Приходько досліджували проблему виховання гуманних почуттів і взаємин у дітей [24].

У своїх наукових працях, М. Роганова досліджує проблеми духовного виховання дітей дошкільного віку [27, с. 191–200]. Л. Лохвицька зазначає, що діяльність особистості у взаємодії з іншими спрямовується на досягнення поставленої мети на основі системи ціннісних орієнтацій, консолідованих у структурі моральної самосвідомості. Моральні цінності розглядаються як сплав інтегрального утворення моральної самосвідомості, що поєднує визнання моральних принципів й ідеалів, безапеляційне дотримання особистістю моральних норм на основі моральних уявлень і понять [16, с. 128–138]. Для дітей дошкільного віку (особливо молодшого) характерно, що вони не визнають наявність у себе проявів порушення моралі, а помічають це виключно в конкретних випадках і вказують на провину ровесників. Описуючи когось із дітей, вони зазначають, що добрий – це, як правило, гарний, розумний, слухняний, але не зазначають таких рис, як чесність, справедливість, відповідальність, чуйність, товарицькість тощо. Моральний портрет частково залишається поза увагою, бо дорослі концентруються на «знаннєвоцентричному», а не на «дитиноцентричному» підході до виховання [15, с. 6–7].

А. Лазарець зазначає, що виховне значення гри багато в чому залежить від професійної майстерності педагога, від знання ним психології дитини, урахування її вікових й індивідуальних особливостей, від правильного методичного керівництва взаємовідносинами дітей, від чіткої організації різноманітної ігрової діяльності [14, с. 47–52].

Своєю чергою Ю. Никоненко звертає увагу на противагу існуванню багатьох методів психолого-педагогічного впливу на поведінковий і когнітивний аспект морального становлення дітей. Зауважує, що недостатня увага приділяється розвитку емоційного складника виховання дошкільників. Вважає, що недоліком сучасних технологій морального виховання дошкільнят є недостатнє змістове заповнення програм виховання, зокрема, переважаання пасивних методів, їх низька ціннісна спрямованість [19, с. 132–136].

Т. Круцевич розглядає заняття фізичними вправами, іграми, спортом і туризмом як засіб формування й виховання моральних якостей особистості дитини. Адже ці заняття сприяють задоволенню широкого спектра потреб особистості в освіті, вихованні, оздоровленні. Їх спрямованість не обмежується розвитком і вдосконаленням рухових здібностей дитини, а виконує рекреативну, гігієнічну, реабілітаційну, пізнавальну, ціннісно-орієнтовну, позитивно регулятивну, естетичну та інші функції, включно з соціалізацією. Дитина намагається підтримувати гармонію й рівновагу з навко-

лишнім світом, її поведінка визначається бажанням зняти напругу, уникнути конфліктних ситуацій і здобути визнання в будь-яких формах діяльності й за будь-яких обставин. Заняття фізичними вправами чинять виховний вплив на особистість дошкільника й можуть визначати характер його поведінки [11, с. 28–30].

О. Сурмило вважає, що моральне виховання формує моральні поняття, погляди й переконання. Воно покликане також сприяти розвитку моральних почуттів, що виражають запити, оцінки, спрямованість духовного розвитку особистості. Не менше значення має й вироблення навичок і звичок моральної поведінки. На всіх етапах розвитку суспільства мораль є важливим регулятором людської поведінки, людських відносин, а моральність – одним із критеріїв оцінки чеснот людини [29, с. 120–124].

З метою визначення сутності поняття «морально-етична сфера» А. Курчатова здійснила аналіз його дефініцій у відповідних словниках. Методологічною основою формування морально-етичної сфери, відповідно до її досліджень, є етика – наука про мораль, її природу, структуру й особливості походження [13, с. 85–89]. Л. Котлова визначає, що моральна поведінка передбачає вчинок, який відповідає моральним нормам і одночасно суперечить миттєвим інтересам особистості [9, с. 113–115]. Л. Московчук у загальному значенні морально-естетичне виховання розглядає як створення сприятливих умов для розкриття морального й естетичного потенціалу особистості на засадах істини, добра, краси та інших загальнолюдських цінностей. Цю категорію характеризує розвиненість почуттів, навичок і поведінки. Саме ці компоненти утворюють структуру особистості й діагностуються [18, с. 190–195].

Становлення й розвиток теорії естетичного (музичного) виховання розкрито філософами й педагогами різних часів. Аналізуючи праці видатних філософів із досліджуваної проблеми, варто взяти до уваги думку Сократа, який розкрив співвідношення між етичним й естетичним, послуговався поняттям «калокагатія» на позначення єдності прекрасного й доброго, гармонії внутрішнього й зовнішнього. Саме з того часу фігурує вічна тема мистецтва й виховання, яка полягає в з'ясуванні співвідношення красивого й корисного [24, с. 282].

Своєю чергою Аристотель обстоював ідею єдності краси й добра, тобто гармонії. Вважаючи естетичне пізнання, мистецтво відображенням світової (космічної) гармонії, обґрунтував таку категорію естетики, як «мімезис» – наслідування, яке приносить людині особливе задоволення, доводячи, що ця здатність властива їй з дитинства. Філософ був переконаний у необхідності узагальнення й передавання художнього досвіду в процесі виховання [24, с. 282].

Платон досліджував проблеми естетичного виховання, природу сприйняття прекрасного, джерела талановитості. Доводив, що саме від впливу мистецтва залежить моральний світ дитини. Йому належать твердження про відносність краси, абсолютне прекрасне [24, с. 282].

Конфуцій переконував, що виховання має починатися з поезії, а закінчуватися вивченням правил етики, музики, яка втілює в собі найвищі естетичні цінності [24, с. 282]. Сюнь-цзи стверджував, що саме музика відкриває шлях до досконалості [24, с. 282].

У працях видатних педагогів висвітлено різні аспекти, взаємозв'язки та співвідношення естетичного (музичного) виховання й інших виховних ліній. Так, Я. А. Коменський пропонував розвивати в дітей музичні вміння, застосовувати в розвитку мовлення вивчення напам'ять віршів або рим, рекомендував розвивати почуття краси [24, с. 283].

С. Русова пов'язувала теорію й практику естетичного виховання дітей з ідеями народності виховання й навчання, вважаючи ігри, усну народну творчість, свята, природу невичерпним джерелом для пробудження в дитині духовних сил. Естетичне виховання вона розглядала в єдності з моральним, які, за її твердженням, мають спільну основу – розвиток вищих почуттів [24, с. 283].

Є. Фльоріна запропонувала у своїх дослідженнях системний погляд на проблему естетичного виховання. Значну роль відводила художньому вихованню дітей на зразках мистецтва, розкрила своєрідність естетичного розвитку [24, с. 284]. Н. Ветлугіна вбачала діяльність з естетичного виховання дітей у дитячому садку в щоденній життєвій практиці з залученням засобів мистецтва [24, с. 284].

Проблему естетичного виховання засобами різних видів діяльності висвітлено в ряді наукових праць, як-от Г. Григор'євої (естетичне виховання дітей в образотворчій діяльності за допомогою ігрових методів), Р. Чумічевої (естетичне виховання дітей за допомогою ознайомлення з творами живопису), А. Шевчук (вплив українських музично-хореографічних традицій на музично-руховий розвиток старших дошкільників) [24, с. 285], М. Роганова (виховання естетичного ставлення до природи в дітей старшого дошкільного віку як основа їхньої духовності) [24, с. 184–194].

На думку С. Штремель, слухаючи музику, діти вчаться розрізняти характер музичних творів, відчувати єдність поетичного й музичного вираження. Для кращого сприйняття музики вихователь використовує словесні пояснення, у яких наголошується зв'язок музичної композиції з життєвими явищами. Важливо, користуючись небагатьма словами, точно й правильно передати поетичні характеристики образів, вкладених автором твору за допомогою виразних засобів. Навчання музично-ритмічним рухам застосовується

для набуття рухових навичок, які дають більше можливостей індивідуально проявити себе, творчо діяти [24, с. 210–214].

Л. Сбітнева, К. Полянська зазначали, що серед видів музичної діяльності відомі вчені наголошують на важливості розвитку в дітей музичного сприйняття. Повноцінне сприйняття є необхідною передумовою виховання в дітей любові й інтересу до музики, формування музичного смаку [28, с. 23–53].

У своїх працях Н. Кривошея зазначала, що в чуттєвій природі людини естетичному чуттю належить особливе місце, адже це найскладніше чуття, спираючись на яке, людина орієнтується у світі прекрасного й потворного. Естетичне чуття – це складний синтез зовнішніх і внутрішніх чуттів. Зовнішні чуття – зір, слух, дотик, смак, нюх – мають неоднакове значення в житті людини. У процесі історичного розвитку «олюднюються» передусім чуття зору, слуху, дотику, а в чутті смаку й нюху переважає фізіологічний рівень [10, с. 217–222].

В. Кузьменко досліджувала критерії естетичної обдарованості: потреба у сприйнятті естетичного; позитивні емоційні переживання під час сприйняття й створення естетичного (явищ природи, творів мистецтва, навколишнього); здатність адекватно оцінити естетичне (естетичний смак); здатність до створення естетичного [12, с. 28–30].

Н. Пахальчук зазначає, що для формування естетичного досвіду дітей у процесі фізичного виховання необхідно послуговуватися певними принципами, що зумовлюють його теоретико-практичні аспекти. Окрім загальної системи вихідних положень, є низка специфічних, які є основними для побудови ефективного процесу естетичного виховання. Так, учені виокремлюють принцип загальності естетичного виховання й художньої освіти; принцип єдності всіх сторін виховного процесу (розумового, трудового, морального, естетичного й фізичного), принцип комплексного впливу мистецтва та його взаємодія з основами наук, принцип творчої самореалізації учнів, принцип естетики дитячого життя, естетичної організації дитячої діяльності [23, с. 8–11].

С. Матвієнко вважає, що, виконуючи функцію соціалізації, музика сприяє формуванню особистості, розвитку її самопізнання та самовираження. Музика впливає на формування світогляду людини та є своєрідним засобом міжособистісного спілкування. Відображаючи життя, музичне мистецтво утверджує моральну красу людини, розкриває багатство духовного світу, наголошує на вічних людських ідеалах, таких як відданість, дружба тощо. Діти особливо гостро відчують прекрасне й тягнуться до нього. Музика – це унікальний, універсальний засіб людського спілкування, який долає кордони й час. За допомогою музики людина не просто має можливість розповісти про себе,

свій внутрішній світ, свої почуття й переживання, але й може стати зрозумілою іншим людям [17].

Н. Овсяннікова зауважує, що виховна роль української народної пісні полягає у вдалому поєднанні слова з музичним матеріалом. Вона водночас залучає до цінностей української культури, виховує моральні й патріотичні почуття, розширює світогляд і формує свідомість. Естетична свідомість має емоційне походження. Спочатку виникає емоційне сприйняття, відчуття, яке потім усвідомлюється в результаті естетично-творчої діяльності. Емоційність відіграє важливу роль у діяльності артиста-вокаліста, вона надає впевненості у вираженні почуттів, дає змогу позбутися скутості й тим самим чинить інтенсивний вплив на глядача [21, с. 251–258].

Г. Дідич розглядає усну народну творчість як цінність, важливу для виховання й усебічного розвитку особистості. Досліджує проблему морально-естетичного виховання школярів засобами народної музики [6, с. 67–70].

Т. Вільховченко зазначає, що краса нерозривно пов'язана з душею людини, її працею, поведінкою, мовою, зовнішністю. Творча душа людства, в тому числі й українського народу, витворила справжні шедеври виховання в дитини почуття прекрасного: від маминої колискової пісні до складних видів мистецтва, які може опанувати людина впродовж життя, якщо їхня основа закладена в дошкільному дитинстві [2, с. 256–259].

Становлення й розвиток теорії фізичного виховання дітей дошкільного віку розглядалися як одна з найперших педагогічних проблем. Платон зазначав: «Гімнастика є цілюща сила медицини» [24, с. 165].

Я. А. Коменський вважав турботу про здоров'я дитини найпершим обов'язком матері, яка поруч із повноцінним харчуванням має забезпечувати умови для рухової активності дитини. Для зміцнення здоров'я й фізичного розвитку дітей рекомендував правильно підібрані й дозовані фізичні вправи [24, с. 165].

Дж. Локк вважав, що догляд за тілом, турбота про зміцнення здоров'я необхідні для виховання гідної людини. Він започаткував введення обов'язкового фізичного виховання в англійських закладах освіти у формі рухливих ігор і спортивних вправ [24, с. 165].

Ж. Ж. Руссо особливу увагу приділяв дитячим рухливим іграм і фізичним вправам на свіжому повітрі. Для того щоб розвивати дитину мудрою й розсудливою, потрібно зміцнювати її тіло, робити її здоровою [24, с. 165].

Й. Г. Песталоцці охарактеризував типи вправ залежно від рухливості суглобів, за анатомічною класифікацією. Ці вправи він розглядав як «підготовчий засіб» до більш складних видів рухової діяльності [24, с. 166].

Видатний педагог і філософ Г. Сковорода вважав, що фізичне виховання має зміцнити дітей «таким чином, що допоможе краще пізнати їй науки» [24, с. 166].

Більшість видатних педагогів і провідних науковців приділяли увагу проблемі фізичного виховання засобами ігрової діяльності: К. Ушинський надавав виняткового значення народним рухливим іграм як засобу фізичного виховання і схвалював дослідження цього засобу зміцнення здоров'я дітей; Є. Покровський обґрунтував культурологічні засади фізичного виховання, у своїх роботах зібрав і проаналізував ігри різних народів; В. Гориневський розробив систему засобів фізичного виховання, яка включала фізичні вправи, загартовування, рухливі ігри, наголошував на значенні дошкільного віку як часу найбільшої пластичності тіла дитини; С. Русова приділяла значну увагу питанням здоров'я, повноцінної життєдіяльності дитини та рухливим народним іграм [24, с. 166].

Процес розвитку системи фізичного виховання дітей дошкільного віку висвітлено в провідних працях П. Лесгафта (наукова концепція фізичного виховання, заснована на зв'язку фізичних і духовних сил людини); В. Сухомлинського (гармонізація фізичного розвитку й духовного життя дитини); Є. Леві-Гориневської, Г. Бикової (методика навчання дітей рухам і проведення занять з фізичної культури); М. Кистяковської (розвиток рухів у ранньому дитинстві); Т. Осокіної (система занять з фізичної культури) [24]; Е. Вільчковського (розробив цілісну систему фізичного виховання дітей дошкільного віку) [4]; Т. Дмитренко (забезпечення рухового режиму в закладі дошкільної освіти) [7; 8]; Г. Шалигіної (удосконалення основних рухів під час різних форм організації фізичного виховання) [24, с. 167]; Л. Глазиріної (основні напрями, завдання, засоби, принципи, що регламентують діяльність педагога у фізичному вихованні дітей дошкільного віку) [5]; В. Шишкіної (діагностика рівня фізичної підготовленості дітей дошкільного й молодшого шкільного віку) [31]; Т. Бабюк (визначає здоров'я як повне фізичне, духовне, психічне, морально-духовне й соціальне благополуччя, гармонійний розвиток фізичних і духовних сил) [1]; Н. Пангелової (зауважує, що фізичне здоров'я є фундаментом здорової особистості, а від психічного залежить моральне, інтелектуальне, духовне і соціальне) [22]; А. Вільчковської (досліджуючи проблеми музично-ритмічного виховання дітей дошкільного віку за системою Далькроза, визначає, що основою його системи ритмічного виховання є тісний зв'язок музики й рухів, де музика є стимулом до активної рухової діяльності дітей) [3, с. 173–186]; Г. Ніколаї, В. Ключко (наголошують, що завдяки ритміці ефективно розвивається музикальний слух, пам'ять, відчуття ритму й метру, часу й простору, незалежність і синхронність рухів,

швидкість реакції, рухово-просторова уява, аналітико-синтетична вправність, уміння концентрувати увагу й розподіляти її, а також емоційна вразливість) [20, с. 202–218]; Г. Пономарьової, А. Чаговець, О. Молчанюк (історичний аспект проблеми формування здорового способу життя в дітей дошкільного віку) [25]; А. Шарапанюк (педагогічні засади музично-ритмічного виховання в закладах дошкільної освіти) [30, с. 210–214].

Висновки. Отже, здійснивши історичний огляд проблеми морально-естетичного виховання дітей дошкільного віку засобами музично-ритмічної гімнастики, доходимо висновку, що, незважаючи на те що досліджувана проблема має практичну значущість, нині залишається недостатньо дослідженою як у теоретичному, так і в експериментальному плані й потребує детального наукового обґрунтування, яке може бути перспективою подальших наукових досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабюк Т.І. Наступність у вихованні здорового способу життя старших дошкільників та молодших школярів : монографія. Кам'янець-Подільський, 2014. 234 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/1921/Babiuk-T.I.-Nastupnist-u-vykhovanni-zdorovoho-sposobu-zhyttia-starshykh-doshkilnykiv-ta-molodshykh-shkoliariv.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 19.11.2019).
2. Вільховченко Т. Сучасні естетичні технології виховання дітей дошкільного віку засобами ритміки. *Дидактика*. 2017. № 17. С. 256–259. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/8788> (дата звернення: 20.11.2019).
3. Вільчовська А. Музично-ритмічне виховання Емілія Далькроза. *Edukacja muzyczna jako edukacja estetyczna*. 2019. № 1 (57). С. 173–186. URL: <https://www.ignatianum.edu.pl/storage/files/January2019/YNG7Wbd2hkhqsDyuBfLs.pdf#page=173> (дата звернення: 20.11.2019).
4. Вільчовський Е.С., Курок О.І. Теорія і методика фізичного виховання дітей дошкільного віку. Суми : Університетська книга, 2005. 458 с.
5. Глазырина Л. Физическая культура – дошкольникам : программа и программные требования. Москва : ВЛАДОС, 2004. 143 с.
6. Дідич Г. Вплив народної музики в морально-естетичному вихованні школярів. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія «Педагогічні науки»*. 2014. Вип. 125. С. 67–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2014_125_19 (дата звернення: 20.11.2019).
7. Дмитренко Т.І. Руховий режим у дитячому садку. Київ : Радянська школа, 1980. 96 с.
8. Дмитренко Т.І. Спортивні вправи і розваги для дітей дошкільного віку. Київ : Радянська школа, 1976. 118 с.
9. Котлова Л.О. Виховання чесності у дітей: історичний аспект. *Вісник Польсько-української науково-дослідницької лабораторії психодидактики імені Яна Амоса Коменського*. 2019. С. 113–115. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/29966/1/Kotlova.pdf> (дата звернення: 20.11.2019).
10. Кривошея Н. Розвиток музично-естетичної культури старших дошкільників засобами музичної казки. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2014. Вип. 48. С. 217–222. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2014_48_36 (дата звернення: 19.11.2019).
11. Круцевич Т. Розвиток моральної складової особистості старших дошкільників у процесі організованої рухової активності. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2015. № 2. С. 93–97. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svp_2015_2_18 (дата звернення: 20.11.2019).
12. Кузьменко В.У. Теоретичні засади діагностики естетичної обдарованості дітей дошкільного віку. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2013. № 7 (14). С. 28–30. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/10301/1/Kuzmenko.pdf> (дата звернення: 19.11.2019).
13. Курчатова А. Формування морально-етичної сфери дітей дошкільного віку на засадах ідей В.О. Сухомлинського. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія «Педагогічні науки»*. 2018. № 3. Т. 2. С. 85–89. URL: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwi647a3i_nIAhWLuIsKHZK_C2oQFjAAegQIARAC&url=http%3A%2F%2Fbis-nbuv.gov.ua%2Fcgi-bin%2Fopac%2Fsearch.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2FNvmdup%255F2018%255F3%25281%2529%255F%255F18%252Epdf&usq=AOvVaw3jIKDSFRbSm6ZDoYgK7UxP (дата звернення: 20.11.2019).
14. Лазарець А. Теоретичні основи виховання моральних якостей у дітей дошкільного віку під час організації ігрової діяльності. *DSPACE at IUEH named by academician Stepan Demianchuk : бірка студентських наукових праць*. 2016. № 1 (5). Рівне : РВЦ Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука. С. 47–52. URL: <http://dspace.regi.govno.ua:8080/jspui/handle/123456789/490> (дата звернення: 20.11.2019).
15. Лохвицька Л.В. Аргументація принципу ціннісно-регуляційної інтеракції у концептуальній моделі морального виховання дошкільників. *Психологія і особистість*. 2018. № 1 (13). С. 128–138. URL: <http://doi.org/10.5281/zenodo.1169793> (дата звернення: 19.11.2019).
16. Лохвицька Л.В. Програма з морального виховання дітей дошкільного віку «Скарбниця моралі». Тернопіль : Мандрівець, 2014. С. 6–7. URL: http://ephseir.phdpu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/8989898989/1038/Програма_СКАРБНИЦЯ%20МОРАЛ__Лохвицька.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 20.11.2019).
17. Матвієнко С. І. Теорія та методика музичного виховання дітей дошкільного віку : навчальний посібник. Ніжин : Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, 2017. 297 с. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/75> (дата звернення: 19.11.2019).

18. Московчук Л.М. Методика діагностики морально-естетичної вихованості учнів загально-освітніх шкіл у процесі вивчення духовної музики українських композиторів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 14 «Теорія і методика мистецької освіти»*. 2014. Вип. 16 (2). С. 190–195. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Nchnpu_014_2014_16\(2\)_50.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/Nchnpu_014_2014_16(2)_50.pdf) (дата звернення: 20.11.2019).
19. Никоненко Ю.П. Особливості морального розвитку та виховання дітей дошкільного віку. *Психологія: реальність і перспективи : збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету*. 2013. Вип. 2. С. 132–136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prp_2013_2_39 (дата звернення: 20.11.2019).
20. Ніколаї Г.Ю., Ключко В.В. Розповсюдження ритміки Еміля Жак-Далькроза в міжнародному просторі вищої мистецької освіти. *Проблеми інноваційного розвитку вищої освіти у глобальному, регіональному та національному контекстах : монографія / Міністерство освіти і науки України, Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка ; за заг. ред. А.А. Сбруєвої та Г.Ю. Ніколаї. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2017. Розд. II : Регіональний контекст інноваційного розвитку вищої освіти. С. 202–218. URL: <http://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/3173> (дата звернення: 20.11.2019).*
21. Овсяннікова Н. Формування морально-естетичних цінностей засобами музичного вокального мистецтва. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2018. № 18. С. 251–258. URL: <http://psv.udpu.edu.ua/article/view/162397/161367> (дата звернення: 20.11.2019).
22. Пангелова Н.Є. Теоретико-методичні засади формування гармонійно розвиненої особистості дитини дошкільного віку в процесі фізичного виховання : автореф. дис. ... д-ра наук з фізичного виховання і спорту : 24.00.02. Київ, 2014. 42 с. URL: http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/20944/1/Пангелова_автореф_5.2014.pdf (дата звернення: 20.11.2019).
23. Пахальчук Н. Формування естетичного досвіду дітей дошкільного віку в процесі фізичного виховання. *Реалізація ідей В.О. Сухомлинського в практиці роботи сучасної початкової школи : збірник матеріалів педагогічних читань*. Вінниця : Ландо ЛТД, 2015. Вип. 10. С. 8–11. URL: <http://library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/682/1/007.pdf> (дата звернення: 19.11.2019).
24. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2006. 456 с.
25. Пономарьова Г.Ф., Чаговец А.І., Молчанюк О.В. Проблема формування здорового способу життя дітей дошкільного віку у вітчизняній педагогіці (історичний аспект) : монографія. Харків : Ранок, 2014. 217 с.
26. Роганова М.В. Виховання естетичного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку як основа їх духовності. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2017. Вип. 1. С. 184–194. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2017_1_22 (дата звернення: 09.05.2020).
27. Роганова М.В. Виховання духовно-моральних цінностей в учнів основної школи в позакласній виховній роботі. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*. 2016. Вип. 4. С. 191–200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/profe_2016_4_16 (дата звернення: 09.05.2020).
28. Сбітнева Л.М., Полянська К.В. Зміст і особливості музично-естетичного виховання дітей і молоді в Україні в післявоєнні роки. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. № 18 (277). Ч. II. С. 43–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2013_18%282%29_9 (дата звернення: 19.11.2019).
29. Сурмило О.А. Вивчення педагогічних умов використання казки як засобу морального виховання старших дошкільників. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2014. № 5. С. 120–124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2014_5_24 (дата звернення: 20.11.2019).
30. Шарпанюк А. Педагогічні засади музично-ритмічної діяльності у сучасних вітчизняних дошкільних навчальних закладах. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2012. Вип. 40. С. 210–214. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2012_40_33 (дата звернення: 20.11.2019).
31. Шишкина В.А. Физическое воспитание дошкольников. Минск, 2007.
32. Штремель С. Естетичне виховання дошкільників засобами музичного мистецтва. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2015. Вип. 52. С. 210–214. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_prob_l_silsk_shkolu/52/35.pdf (дата звернення: 19.11.2019).